

Aristotel

Politika
Originalno grčko rječnik i komentarij
Prevedeno i objavljeno
Dimitrije Černjul

Politika

Prijevod s izvornika i sedmojezični
tumač temeljnih pojmoveva
(grčki, latinski, engleski, francuski,
njemački, ruski, novogrčki)

TOMISLAV LADAN

GLOBUS / ZAGREB

SVEUČILIŠNA NAKLADA LIBER / ZAGREB

A. I.

1252^a

5

10

15

1 Budući vidimo kako je svaki grad¹ neko zajedni-
što i da je svako zajedništvo složeno poradi nekog
dobra (jer radi onoga što im se čini dobro² svi čine
sve), bjelodano je da sva [zajedništva] teže nekomu
dobru, a najviše pak, i onomu koje je najpoglavitije
od svih [dobra], *ono zajedništvo*³ koje je od svih
najpoglavitije i u sebi sadržava sva ostala. A to je ono
nazvano država i državno zajedništvo.

Svi dakle oni koji mniju kako je državnik, kralj,
kućeupravitelj i gospodar *jedno te isto*, ne kazuju
ispravno (jer mnogoćom i maloćom misle da se razli-
kuju, ali ne vrstom svaki pojedini od tih, kao: onaj
tko je nad malo njih, taj je gospodar; ako je nad više,
onda je kućeupravitelj; ako [vlada] nad još više njih,
onda je državnik ili kralj, kao da se ništa ne razlikuju
velika kuća i malen grad. A što se pak tiče državnika
i kralja: kad on sâm osobno vlada, onda je kralj; kad
je prema razlozima⁴ dotične znanosti naizmjence
i 'vladajući' i 'vladan', onda je državnik. Nu tê stvari
nisu istinite). I ovo rečeno jasno će biti onima koji
razmotre prema ovdje navedenom načinu istraživa-

¹ Grč. πόλις; lat. *civitas*; engl. *state*; franc. *la cité*; njem. *der Staat*; rus. *государство*; novogrč. πόλις. Posrijedi je antički grad ili grad-država, te su otuda i mogući hrvatski prijevodi *grad*, *gradodržava*, *država*.

² Grč. τὸ ἀγαθόν; lat. *bonum*; engl. *good*; franc. *un bien*; njem. *das Gut*; rus. *благо*; novogrč. τὸ ἀγαθόν. Riječ je o *dobru*, bilo ono zbiljsko ili prividno.

³ Oni nazivci koji se čestojavljaju (a imaju u oba slučaja isto značenje) obrađeni su u prijevodu *Nikomahove etike*.

⁴ Ili 'prema pravilima'; grč. κατὰ τοὺς λόγους; lat. *ex rationibus*; engl. *according to the rules*; franc. *conformément aux règles*; njem. *nach den Regeln*; rus. *на основах* novogrč. κατὰ τὰς ἀρχάς.

nja⁵. Jer kao što u ostalim stvarima složevinu treba razdijeliti sve do nesloževina (budući da su one najmanji djelići cjeline), tako i o gradu⁶, razmatrajući iz kojih je dijelova složen, uvidjet ćemo i o tima bolje u čemu se razlikuju jedni od drugih, i ako se štograd znanstveno⁷ može postaviti o svakom pojedinome od rečenoga.

2 Ako tako tkogod razmotri stvari kako se od samoga početka razvijaju, onako kao i u drugim slučajevima, i u ovima će najljepše tako znanstveno razvidjeti. Nužno je stoga prvo da bivaju udvoje⁸ oni koji jedno bez drugoga ne mogu biti, kao žensko i muško poradi radanja (i to ne po izboru, nego zbog toga što im je, kao i u ostalih životinja i biljaka, naravna težnja ostaviti iza sebe štograd drugo poput sebe samoga) te po naravi i 'vladajuće' i 'vladano' poradi opstanka⁹. Jer ono [biće] koje je uzmožno umom predviđati, po naravi je *vladajuće* i po naravi je *gospodareće*; ono pak koje je uzmožno [to predviđeno] svojim tijelom izvršiti, *vladano* je i po naravi *robujuće*. Zbog toga gospodaru i robu ista je korist. Po naravi dakle razlikuju se žensko i rob (jer narav ne čini ništa onako kao nožari delfijski nož¹⁰, štedljivo, nego jedno za jedno; jer tako će najljepše izvršiti svoju namjenu svako pojedino od oruđâ, služeći ne mnogim poslovima, nego jednome). Među barbarima pak žensko i rob u istome su poretku. Uzrok je u tomu što u njih ne postoji po naravi *vladajuće*, nego se njihovo zajedništvo sastoji od robinje i roba. Zbog

⁵ Usp. Eth. Nic. I, 2, 1095 a 30.

⁶ Ili ó državi.

⁷ Grč. τι τεχνικόν; lat. *arte tractari atque explicari* eng. *any scientific result*; franc. *quelque résultat positif*; njem. *etwas wissenschaftlich Brauchbares*; rus. *научное объяснение*; novogr. τι κατ' ἐπιστήμην. Smisao je 'ono što potпадa pod umijeće ili znanost.'

⁸ Usp. Eth. Nic. 1162a 15–20.

⁹ Grč. διὰ τὴν οὐτερίαν; lat. *propter salutem*; engl. *that both may be preserved*; franc. *en vue de leur conservation commune*; njem. *um der Lebenserhaltung willen*; rus. *в целях взаимного самосохранения*; novogr. διὰ τὴν ἀμοιβαῖαν πρὸς διασφάλισιν τῆς ὑπάρχεως. Značenje je dakle: poradi održavanja uzajamna života ili *opstanka*.

¹⁰ To jest: onakav nož koji služi *mnogim* namjenama.

20

25

30

1252^b

5

toga kažu pjesnici »što barbarima Heleni vladaju pravo je«¹¹, kao da je po naravi jedno te isto biti barbar i rob. Dakle, iz ta dva zajedništva prvo nastaje dom, te ispravno Heziod reče postaviv »dom pak najprije, ženu i vola plužnjaka«,¹² jer vol je mjesto kućnog roba siromasima. Stoga poradi [životne] sva-kodnvice nastalo zajedništvo već prema naravi je dom; njegove [članove] Haronda naziva *istostolnici*, a Epimenid Krećanin *istonačvarima*¹³. Prvo zajedništvo od više domova, koje nije poradi dnevne potrebe, je selo. Najviše se prema naravi čini da je ono selo koje je naselina¹⁴ [potekla od jednog] doma, sastavljena od djece i unukâ, koje neki nazivaju *istomilječnicima*. Zbog toga se prvotno kraljevalo gradovima, a još je i sada tako u [barbarskih] naroda. Jer su se sakupili od onih nad kojima se kraljevalo.¹⁵ Naime, nad svakim domom kraljuje najstariji, kao i u naselinama, na temelju srodnštva. I to je ono što kaže Homer: »Postavlja zakon pak svaki djeci i ženama.«¹⁶ Jer bijahu raspršeni i tako se u drevnini stanovalo. I o bogovima zbog toga svi govore kako njima vlada kralj, jer i oni sami, što još i sada što pak u drevno doba, bijahu pod kraljem; kao što im, naime, obličja pridaju prema sebi samima, tako [predočuju] i živote bogova.

10

15

20

25

27

27

A iz više selâ sastavljeni savršeno zajedništvo je

¹¹ Euripid, *Ifigenija u Aulidi*, 1400. Dosl. prijevod.

¹² Heziod, *Djela i dani*, 405. Dosl. prijevod.

¹³ Izrazi δουστίνοι и δύοκατοι znači 'oni koji dijele zajednički stol ili načve, jasle'. Otuda lat. *ex eodem panario victum sumentes; uno et communis praesepi vel mensa utentes*; engl. *companions of the cupboard; companions of the manger*; franc. *companions de huche; companions de table*; njem. *Tischgenossen; Troggenossen*; rus. *едят из одного ларя; питающимися из одних яслей*; novogr. *»συστόνες«; »δμοτραπέζους«*.

¹⁴ Posrijedi je 'naseobina' ili 'kolonija' potekla od jedne kuće ili obitelji; grč. ἀποικία οἰκίας; lat. *domus colonia*; engl. *a colony from the family*; franc. *une colonie; une extension de la famille*; njem. *eine Verzweigung des Hauses*; rus. *колония семьи*; novogr. *ἀποικία τις τῆς οἰκίας*.

¹⁵ Smisao je ovaj: Heleni (Grci) bijahu pod kraljevskom vlašću prije nego li su se okupili (u gradove-države).

¹⁶ Homer, *Odiseja*, IX, 114. Dosl. prijevod. Riječ je o ciklopima. A isto se mjesto navodi i u *Nikomahovoj etici*, 1180 a 28.

grad, koji je takoreći dosegao granicu potpune samodostatnosti¹⁷, nastavši pak poradi pukog življenja, i opstojeći poradi dobra življenja. Zbog toga svaki grad biva po naravi, ako tako bivaju i prvočne zajednice. Jer on¹⁸ je njihova svrha, a narav je svrha. Naime, ono što je svako pojedinačno kad mu se postanak završi¹⁹, to nazivamo naravlju²⁰ svake pojedine stvari, kao čovjeka, konja, kuće. Uz to, 'poradi čega je što' i svrha ono su najbolje. A samodostatnost je i svrha i ono najbolje. Iz tih je stvari dakle bjelodano kako je grad jedna od naravnina i da je čovjek po naravi društvena životinja²¹, i onaj koji je bez grada – zbog naravi a ne zbog slučaja – ili je nevaljao ili je bolji od čovjeka; poput onoga kojega Homer pogrdi kao »bez plemena, bez zakona, bez ognjišta.«²² jer dotičnik je istodobno po naravi takav i požudan je rata, te je nalik 'nevezanu potezu' u igri kockom²³. Zbog toga, da je čovjek društvena životinja, više od svake pčele i bilo koje krdne životinje, posve je jasno. Jer ništa, kao što kažemo, uzalud narav ne čini. A govor²⁴ jedino čovjek ima među

30

1253^a

5

10

¹⁷ Podrazumijeva se 'gospodarska samodostatnost' ili 'samostalnost' kako sadržava i lat. prijevod: *omnis copiae culmen pervasit, sibi plane sufficiens.*

¹⁸ To jest: *grad, grad-država.*

¹⁹ Ili 'usavrši', to jest: 'kad pojedina stvar dostigne stupanj potpunog razvitka'.

²⁰ Grč. φύσις; lat. *natura*; engl. *nature*; franc. *nature*; njem. *Natur*; rus. *природа*; novogrč. φύσις. U hrvatskom je *narav* ili *priroda*. A u Aristotela φύσις znači i *oblik* neke pojedinačnosti, te *bit* i *oblikovni uzrok*, pa *svrhu*, koja je dobro dotične stvari i njezino savršenstvo, budući da je svrha 'oblik koji još nije ozbiljen'. (J. Tricot).

²¹ To jest: čovjek je društvena ili *gradska* ili *građanska* ili *državna* ili *politička* životinja. Grč. πολιτικὸν ζῆν; lat. *civile animal*; engl. *a political animal*; franc. *un animal politique*; njem. *ein staatenbildendes Lebewesen*; rus. *существо общественное существо политическое*; novogrč. νὰ διαβιοῖ ἐν τῇ πολιτειακῷ ώργανωμένῃ κοινωνίᾳ (da živi u društveno ustrojenom zajedništvu).

²² Homer, *Ilijada*, IX, 63. Dosl. prijevod.

²³ Samo ovo mjesto nije posve jasno, pa je u lat. prijevodu: 'kao usamljen orao na vrhuncima.'

²⁴ Grč. λόγος, lat. *sermo*; engl. *gift of speech*; franc. *la parole*; njem. *Sprache*; rus. *слово/речь*; novogrč. τὸν ἔναρθρον λόγον (razgovijetan /artikuliran/govor).

[svim] životinjama. Jer dok je glas znak bola ili užitaka, te je stoga prisutan i u ostalih životinja (do toga je, naime, njihova narav stigla, da imaju osjet bola i užitaka i da tē mogu označiti jedni drugima), govor pak priopćuje korisno i štetno, pa tako i pravedno i nepravedno. Jer to je, nasuprot ostalim životinjama, ljudima svojstveno, da jedino oni imaju sjetalnu zamjedbu dobra i zla, pravednog i nepravednog i slično. A zajedništvo takvih²⁵ tvori dom i grad. Po naravi je pak prvočni grad negoli dom i svaki pojedini od nas. Jer cjelina je nužno prvočna od dijela. Naime, uništi li se cjelina [tijela], neće biti noge ni ruke, osim možda istoimenog²⁶, kao kad bi tkogod rekao kamena ruka (jer uništena, ona će biti takva)²⁷. Nu sve se stvari određuju učinkom i možnošću, tako te kad više nisu takve, ne može se više ni reći kako su iste, nego samo istoimene. Bjelodano je dakle i da grad biva po naravi i da je prvočni negoli pojedinac. Jer ako pojedinac, izdvojen, nije samodostatan, slično ostalim dijelovima on će se odnositi prema cjelinu. Onaj pak tko se ne može zdržavati²⁸ ili mu ništa ne treba zbog samodostatnosti, taj i nije nikakav dio grada, te je ili zvijer ili bog.

15

20

25

29

30

Po naravi dakle postoji poriv u svima za takvim zajedništvom. Onaj pak tko ga je prvi zasnovao uzročnik je najvećih dobara. Jer kao što je – kad je

²⁵ To jest: 'Zajednica živih stvorova koji poimaju, razlikuju dobro i zlo i sl.' ili – kako je u Tricotu – 'zajedništvo takvih čuvstava' (*la communauté de ces sentiments*).

²⁶ To jest: 'samo po imenu' ili 'prema pukom zajedništvu imena' (grč. διουνόμως; lat. *ex communione nominis*, a u skolastici *univocum* (jednoznačno, istoznačno)).

²⁷ Izričaj nije jasan, i prevodi se različito. Gr. διαφθαρεῖσα γὰρ ἔσται τοιαύτη; lat. *corrupta enim manus, talis erit*; engl. *for when destroyed the hand will be no better than that*; franc. *une main de ce genre sera une main morte*; njem. *nur in diesem Sinn wird eine tote Hand noch eine Hand sein*; rus. *рука, отделенная от тела, будем именно такой каменной рукой*; novogrč. ή καταστροφή ερίσα δὲ ἀληθῆς τοιαύτη εἶναι.

²⁸ Ili 'udružiti se' ili 'živjeti u društvu.' Grč. κοινωνεῖν; lat. *res suas communicare seu societatem contrahere cum aliis*; engl. *to live in society*; franc. *être membre d'une communauté*; njem. *in Gemeinschaft leben*; rus. *вступить в общество*; novogrč. *ἀποτελεῖ μέρος πολιτειακῆς κοινωνίας*.

5

savršen – čovjek najbolja od životinjâ, tako je i – odvojen od zakona i pravde – najgori od svih. Jer najteža je oboružana nepravda. A čovjek od naravi pak ima oružje poradi razboritosti i krepsti, kojim se još ponajviše može poslužiti i u oprečne svrhe. Stoga je najbezbožniji i najdivljačniji kad je bez krepsti, te najgori u požudi spola i jela. Pravednost je dočim društvena²⁹. Jer pravda je poredak državnog zajedništva, a pravednost je prosudba pravednoga³⁰.

B. II.

- 1 Budući smo naumili razmotriti o državnome zajedništvu, koje je najbolje od svih onima što su uzmožni živjeti najviše po svojoj želji, moraju se razvidjeti i ostali državni poreci, kojima se služe one države za koje se govori da imaju valjane zakone, i ako se koji drugi nađu opisani od [znanstvenikâ] i koji se čine dobrom, tako da se vidi i što je ispravno i što je korisno, te uz to – kako se ne bi činilo da tražimo štogod drugo mimo tih stvari, želeći izmudrivati pod bilo koju cijenu, nego zbog toga što nisu valjani sadašnji poreci, poduzeli smo ovo istraživanje. 27
- 30
- 35

To razmatranje treba započeti od njegova naravnog početka. Jer moraju svi građani imati ili sve zajedničko ili ništa ili pak neke stvari da a neke ne. Da im ništa ne bude zajedničko, bjelodano je nemoguće (jer država¹ je neko zajedništvo, i prvo moraju imati zajedničko mjesto; naime, mjesto jednoga grada je jedno, i građani su oni koji sudjeluju u jednomu gradu). Ali – od onih stvari koje se mogu zajednički imati – da li je najbolje da sve budu zajedničke u gradu koji treba biti skladno uređen, ili je bolje da jedne budu zajedničke a druge ne? Mogli bi naime i djecu i žene i imovinu građani imati zajednički, kao ono u Platonovoј *Državi*². Jer tu Sokrat kaže kako trebaju biti zajednički djeca, žene i imovina. Je li onda bolje imati ovako kako je sada, ili pak onako kako je prema zakonu zapisanu u *Državi*? 40
1261^a

5

¹ Ili 'državni poredak', 'državni ustav' (grč. πολιτεία).

² Platon, *Država*, IV 423 E.

2 Mimo toga što mnoge druge teškoće sadrži zajedničko posjedovanje ženâ³, i sâm razlog zbog kojega Sokrat kaže da se mora ozakoniti takvim načinom, ne čini se da proizlazi iz njegovih dokaza. I uz to, sama svrha za koju kaže da mora biti prisutna u državi – kako je sada rečeno – zapravo je nemoguća, jer kako se to treba razlučiti, nigdje se ne određuje. Govorim naime o [izrijeku] kako je najbolje da je grad što više jedno. Jer to je pretpostavka od koje polazi Sokrat; iako je bjelodano kako država, ako što više postaje jedno, više neće ni biti država. Jer naravljaju država je neko mnoštvo, a bivajući što više jedna, postaje od države obitelj, i od obitelji – čovjek⁴. Rekli bismo, naime, kako je obitelj više jedno negoli država⁵, a pojedinac više negoli obitelj. Tako te ako bi tkogod i bio uzmožan to učiniti, ne bi smio učiniti, jer bi time ukinuo državu.

I dalje, ne sastoji se država samo od mnogih ljudi nego i od onih koji se vrstom razlikuju. Jer država ne nastaje od sličnikâ⁶. Razlikuju se naime vojno savezništvo⁷ i država. Jer ono je korisno po kolikoći, čak i kad nije isto po vrsti (naime, vojno savezništvo je poradi pomoći već po svojoj naravi), kao što i veći uteg više teži (a razlikovat će se tako i država od naroda, kada mnoštvo nije razdijeljeno po selima,

³ Grč. τὸ πάντων εἶναι τὰς γυναικας κοινᾶς; lat. *uxorum inter omnes cives communitas*; engl. *the community of women*; franc. *la communauté des femmes entre tous les citoyens*; njem. *die allgemeine Gemeinschaft der Frauen*; rus. *общность жен у всех*; novogr. ὁ θεσμός... τῆς κοινῆς ἐπὶ τῶν γυναικῶν κτήσεως (ustanova... zajedničkog posjedovanja ženâ). Dakle, posrijedi nije naprosto 'zajedništvo' ili 'zajednica ženâ', nego da su 'žene zajednička imovina svih građana.'

⁴ To jest: pojedinac.

⁵ Ili 'grad'.

⁶ Grč. οὐ γὰρ γίνεται πόλις ἐξ δύο λόγων; lat. *nam non fit civitas ex similibus*; engl. *for similars do not constitute the state*; franc. *une cité n'est pas formée de parties semblables*; njem. *aus ganz Gleichen entsteht kein Staat*; rus. *элементы образующие государство, не могут быть одинаковы*; novogr. ή πόλις δὲν ἀποτελεῖται ἐξ μερῶν δύο λόγων. Riječ je o pojedinicima koji su slični (ili sličnici), a ne o 'jednakima', jer bi to bilo nešto drugo.

⁷ Grč. συμμαχία; lat. *belli societas*; engl. *a military alliance*; franc. *symmachie (une alliance défensive et offensive)*; njem. *eine Bundesgenossenschaft*; rus. *военный союз*; novogr. *συμμαχία*.

10

15

20

22

25

nego je poput Arkađanâ); ono pak iz čega mora jedno nastati, razlikuje se vrstom. Naime, uzvraćena jednakost spašava države, kao što je prije rečeno u knjigama o *Etici*⁸. Također i među slobodnjacima i jednakima mora biti tako. Jer ne mogu svi istodobno vladati, nego ili na godinu dana ili prema nekom drugom poretku i vremenu. I takvim načinom biva te svi vladaju, kao da se smjenjuju postolari i stolari, pa da ne budu uvijek isti [ljudi] postolari i stolari. I budući je bolje da tako bude i u stvarima državnog zajedništva, bjelodano je bolje da uvijek isti vladaju, ako je moguće; dok u onih gdje to nije moguće zbog toga što su prema naravi svi jednakci, te što je ujedno i pravedno, bilo da je vladati dobro bilo da je zlo, tu moraju svi u istome sudjelovati; tu se, naime, oponaša [uzorni poredak] kad se jednakci smjenjuju i bivaju slični izvan same vlasti⁹. Jer tî tada vladaju i njima se vlada naizmjence, kao da su postali neki drugi. Time pak načinom od vladateljâ jedni vrše jedne a drugi druge dužnosti. Iz toga je dakle bjelodano da po naravi država nije jedno onako kako neki govore, te ono što je nazvano kao najveće dobro u državama zapravo ukida države, dočim ono što jest dobro to nju spašava. A i prema drugome načinu je jasno kako odviše težiti da se država ujedini¹⁰, nije dobro. Jer obitelj je samodostatnija od pojedinca, a grad od obitelji, i tek će onda biti grad kada zajedništvo mnoštva postane samodostatno. Ako je dakle poželjnije ono što je samodostatnije, onda je poželjnije i ono koje je manje jedno od onoga koje je to više.

3 Ali čak i kad bi bilo najbolje da zajedništvo bude što više jedno, ne čini se kako to slijedi iz dokaza, ako

⁸ Aristotel, *Etika*, V. 1132 b 32, gdje stoji: 'Jer razmjeran uzvraćaj održava zajedništvo države.'

⁹ Ili 'izvan samog službenog položaja'. Vidi i Platon, *Država*, I. 345–6; I 353.

¹⁰ Grč. τὸ λίαν ἔνοῦν ζητεῖν τὴν πόλιν; lat. *qui studet civitatem plus nimio unam facere*; engl. *this extreme unification of the state*; franc. *chercher à unifier la cité d'une façon excessive*; njem. *den Staat allzusehr vereinheitlichen zu wollen*; rus. *сделать государство чрезмерно едным*; novogr. ὅ, τοῦτο νὰ ζητῇ... τὴν ἀπολύτον τῆς πόλεως ἐνότητα (onaj tko traži potpuno jedinstvo države).

30

35

1261^b

5

10

15

31

svi [ljudi] istodobno kazuju 'moje' i 'ne moje'. Jer Sokrat¹¹ misli kako je to znak da je država savršeno jedna. Jer to 'svi' je dvostruko¹². Ako ono znači 'svaki pojedinac', onda bi zapravo već bilo ono što Sokrat želi postići (jer svatko će svojega sina nazvati svojim i svoju ženu svojom, te će isto tako govoriti o imovini i o svemu što mu pripada). Nu tako neće govoriti oni koji se služe zajedničkim ženama i djecom, nego hoće reći 'svi', ali ne kao bilo koji 'pojedini' od tih, te slično i o imovini kao 'svi', ali ne kao koji 'pojedinac' od njih. Bjelodano je dakle kako je proturazložan zaključak govoriti tu 'svi' (jer *svi, oboje, neparni i parni* zbog toga što su dvoznačni, dovode u dokazima do prijepornih zaključaka; stoga da svi isto nazivaju 'moje', dijelom je lijepo ali i nemoguće, a dijelom ne pridonosi jednakomišljenosti¹³). Mimo tih stvari rečeno sadržava i drugu pogrešku. Jer najmanje se brige posvećuje onome što je većini zajedničko. Ljudi se naime najviše brinu o vlastitome, a o stvarima koje su zajedničke već manje ili tek onoliko koliko se tiče koga kao pojedinca. Jer mimo ostalog, držeći kako je dotično dužnost drugoga, ljudi to više zanemaruju, kao što u kućanskim podvorbama mnogi dvoritelji katkada slabije poslužuju negoli oni malobrojni. Dobit će svaki pojedini građanin tisuću sinova, i to ne kao one koji su pojedinčevi, nego je bilo koji jednako sin bilo kojega, tako te će ih sve jednakо zanemarivati.

20

25

30

35

40

Г. III.

3

- 1 Onomu tko o državnom poretku hoće istražiti,
i koji je svaki pojedini i kakav, prvo je nužno
razvidjeti o državi: što je napokon država? Jer o tome
se sada prepiru, pa jedni kažu kako je država izvršila
neku činidbu¹, a drugi pak ne država, nego vladavina
malobrojnih ili samosilnik. Vidimo kako je sav posao
državnika i zakonodavca oko države, dok je državni
poredak nekakav raspored stanovnikâ države. Kako
je država jedna od složevinâ, kao i bilo koja druga
cjelina sastavljena od mnogih dijelova, bjelodano je
da prvo treba istražiti o građaninu. Jer država je neko
mnoštvo građana. Valja dakle razmotriti koga treba
nazivati građaninom i tko je građanin. Naime, i o gra
đaninu često se spori. Jer svi se ne slažu oko toga tko
je građanin. Naime, onaj tko je građanin u pučkoj
vladavini² često nije građanin u vladavini malobroj
nih³. Ostavimo dakle po strani one što su nekako
dručije došli do toga imena, kao oni koji su postali
građanima. Građanin ne postaje građanin time što
negdje stanuje (jer i naselci⁴ i robovi dijele s ostalima
zajedničko kućište), niti pak tko od onih što imaju
pravo da se spore i pojavljuju pred sudom (jer to
- 35
- 40
- 1275^a
- 5

¹ Grč. *τὴν πόλιν πεπραχέναι τὴν πράξιν*; lat. *rem a civitate actam ac transactam esse*; engl. *the state has done a certain act*; franc. *la cité a fait tel acte*; njem. *der Staat habe eine Handlung vollzogen*; rus. *что то или иное действие совершило государство*; novogrč. *προκειμένου περὶ πράξεώς τυνος, . . . ὅτι ἡ πόλις τὴν ἔπραξεν*;

² To jest: u demokraciji.

³ To jest: u oligarhiji.

⁴ Ili 'meteci' (*μέτοικοι*).

pripada i onima koji sudjeluju u zajedništvu na temelju ugovora [i jer dotično i tima pripada]; često pak naselci ni u tome potpuno ne sudjeluju, nego moraju uzeti zastupnika, tako te nekako nesavršeno sudjeluju u tome zajedništvu), nego kao što o djeci, zbog nedoraslosti još neupisanoj u gradane, i starcima, oslobođenim dužnosti, treba reći da su nekako građani, ali ne naprsto, nego dodavši kako jedni nisu još punoljetni dok su drugi već prestarjeli ili štograd drugo (naime, nije važno točno što, jer je riječeno jasno). Tražimo naime građanina naprsto i koji nema nikakva takvog ograničenja koje bi trebalo ispravke, jer bismo inače to isto morali postavljati i rješavati i o izopćenicima i prognanicima⁵. Građanin naprsto ne određuje se točnije ničim drugim nego sudioništvom u sudstvu i vlasti⁶. A neke od službâ u vlasti razlučene su prema vremenu, tako pa tê uopće nitko ne može dvaput obnašati, druge pak samo na odredene rokove, dok je u nekih vrijeme neograničeno, kao u suca i skupštinaru. Možda bi tkogod zaista rekao kako tî nisu nikakvi vladatelji, niti svojom službom sudjeluju u vlasti. Pa ipak bi bilo smiješno nijekati vlast samim vrhovnicima⁷. Ali to nije važno. Jer riječ je o nazivku; budući je bez imena ono što je zajedničko i sucu i skupštinaru, kako treba to oboje nazvati? Neka to poradi odredbe bude ne-

10

15

20

25

30

određena vlast⁸. Dakle, kao građane određujemo one koji u tome sudjeluju.

33

⁵ Grč. περὶ τῶν ἀτίμων καὶ φυγάδων; lat. de iis qui ignominia notati civitatis jus amiserunt et de exilibus; engl. about deprived citizens and about exiles; franc. des citoyens frappés d'atimie ou de peines d'exil; njem. denen die bürgerlichen Rechte aberkannt wurden, und nach den Verbannten; rus. и по поводу лиц, утративших гражданские права, и по поводу изгнанников; novogrč. περὶ τῶν ἐστεղμένων διὰ δικαιοτικῆς ἀπόφασεως τῶν δικαιομάτων τοῦ πολίτου καὶ περὶ τῶν ἔξορίστων (o onima koji su sudbeno lišeni gradanskih prava i o prognanicima). Jedni su dakle pod uskratom gradanskih prava (*ἀτιμία*), dok su drugi gradani koji su zbog bilo kojeg pokušaja prognani iz grada (države).

⁶ Posrijedi je više značnica ἀρχή (počelo, početak, vlast, zapovjedništvo, država). Lat. magistratum particeps; engl. to share in offices; franc. participation aux fonctions publiques en général; njem. dass er an der Regierung teilnimmt; rus. участие во власти; novogrč. ὅτι μετέχει τῆς ἀρχῆς (da sudjeluje u vlasti).

⁷ Ili 'onima koji imaju vrhovnu vlast', ili 'onima koji odlučuju u najvažnijim stvarima'.

1323 b 1-25, str. 218

Slđimo se, dakle, kako svakom pojedincu pripada onoliko blaženstva koliko stekne krepošću, razboritošću i činidbom u skladu s tima, posluživši se pri tome kao svjedokom Bogom, koji je blažen i sretan, ali ni zbog kojeg od izvanjskih dobara, nego zbog

⁵ To jest: razlike se javljaju kad je posrijedi količina i izvrsnost pojedinih dobara (naime: koliko jedno dobro premašuje, nadmašuje neko drugo). Vidi i ranije tumačenje nazivka *ύπεροχή*.

⁶ Usp. I. 1256^b 35.

⁷ To jest: Aristotel hoće reći kako najbolje stanje jedne stvari i najbolje stanje neke druge stvari imaju isti međuodnos izvrsnosti (suvrška) kao i same stvari kojih su to stanja; pa tako savršeno stanje duše nadmašuje savršeno stanje tijela za cijeli razmak što dijeli dušu od tijela (J. Tricot).

sebe samoga i kakav je svojom naravlju. Jer dobra sreća i blaženstvo zbog toga su nuždno drukčiji (naime, dobrima koja su izvan duše uzrok su posebica i sreća, dok pravedan ili umjeran ne postaje nitko od slučaja, niti zbog slučaja⁸). Iz istih razloga proizlazi kako je blažena država ona koja je najbolja i djeluje lijepo. A nemoguće je lijepo djelovati onima koji ne čine lijepa djela. I nema lijepa djela, ni u čovjeka ni u države, bez kreposti i razboritosti. Jer hrabrost neke države, te pravednost i razboritost (ili umjerenosť) imaju istu moć i oblik kakvu ima svaki pojedini među ljudima koji se naziva (hrabrim i) pravednim i razboritim i umjerenim.

30

35

36^a

1323 b 26-36, str. 219